

IZVJEŠTAJ

o posjetu odjelu za reprografiju Mađarskog državnog arhiva, fotolaboratoriju biblioteke Széchény u Budimpešti i fotolaboratoriju Državnog centralnog arhiva u Bratislavi

U vremenu od 6. do 10. listopada 1986. posjetili smo gore navedene ustanove, odnosno fotolaboratorije, na temelju Programa prosvjetne i kulturne razmjene između Arhiva Hrvatske i Mađarskog državnog Arhiva.

1. Mađarski državni arhiv

Mađarski državni arhiv je jedan od pionira uvođenja reprografije u arhive. Dugogodišnji zamjenik generalnog direktora Mađarskih arhiva, dr. Ivan Borsa, kao voditelj odjela za reprografiju, uvidio je potrebu primjene mikrofilma kao vrlo pogodnog medija za zaštitu arhivske građe. I prije posjeta odjelu za reprografiju mogli smo se upoznati s djelatnošću organiziranog sistematskog mikrofilmiranja najvrijednije arhivske građe što ju čuvaju mađarski arhivi. Dr. Ivan Borsa bio je dugogodišnji tajnik Međunarodnog komiteta za mikrofilm što ga je oformio Međunarodni Arhivski Savjet (MAS) pri UNESCO-u. Mnogobrojni članci toga poznatog arhivskog stručnjaka objavljeni su u brojnim međunarodnim arhivskim glasilima i služe kao značajan izvor praćenja novina na poslovima sigurnosnog mikrofilmiranja i kompletiranja arhivske građe putem mikrofilma. Ti članci bili su i nama pomoć prilikom dolaska u odjel za reprografiju Mađarskog državnog arhiva. Sadašnji voditelj dr. Lajos Körmendy uspješno je nastavio posao svojega prethodnika. Zahvaljujući njemu prilikom naše posjete mogli smo se vrlo brzo upoznati s organizacijom rada ovoga odjela.

U odjelu je započeto mikrofilmiranje građe još 1947. godine. Naravno da tada to nije bio odjel kao što je to danas, ali mu početke treba tražiti tada.

Prostorije

Sadašnji odjel za reprografiju Mađarskog državnog arhiva smješten je u glavnoj zgradi u osam prostorija, a to su:

- a) prostorija za rukovoditelja,
- b) prostorija za preuzimanje građe i izradu radnih naloga,
- c) prostorija za mikrofilmiranje građe,
- d) prostorija za kemijsku obradu mikrooblika (tamna komora),
- e) prostorija za kontrolu i ispravke,
- f) prostorija za arhivističku obradu mikrooblika,
- g) mikročitaonica (prostorija za korištenje mikrooblika),
- h) prostorija za čuvanje mikrooblika (depo za pozitivne i negativne koji se koriste u mikročitaonici).

Sve ove prostorije dovoljno su velike za normalan rad ovoga odjela.

Oprema

Oprema je vrlo raznolika, ali je prilično zastarjela. Najveći dio opreme ovaj odjel ima zahvaljujući Genealoškom društvu države Utah (SAD). To Društvo zatražilo je da im se snime matične knjige, a za uzvrat je opremilo fotolaboratorij s tada najmodernijom opremom kojom se i sada relativno uspješno služe. Oprema se sastoji od:

- četiri koračne kamere (MRD-2, KODAK GRAF 2 kom., DA-5),
- jedne automatske razvijalice,
- jednoga uređaja za očitavanje gustoće negativa prije kopiranja,
- jednoga uređaja za povećavanje fotografija,
- jednoga automatskog uređaja za povećavanje fotografija,
- petnaest mikročitača (neki su mikročitači - štampači).

Za navedenu opremu imaju vlastitog servisera. Velike teškoće imaju oko nabave rezervnih dijelova za postojeću opremu. Ipak, najviše su zabrinuti za nabavu nove opreme jer nemaju dovoljno sredstava (posebno ne deviza). Dosadašnji napredak mogli su ostvariti samo zahvaljujući solidnoj opremi što su je dobili od američkih genealoga.

Ovdje moramo navesti i to da posjeduju dobar denzitometar, mikroskop i ostalu potrebnu opremu.

Kadar

Rijetko je koji arhiv u svijetu imao takvu sreću u pogledu kadra kao Mađarski državni arhiv. To opet treba zahvaliti dr. Ivanu Borsi koji je bio jedan od najaktivnijih članova Međunarodnog komiteta za mikrofilm, i jedan od njegovih osnivača. Kao član i organizator Međunarodnog komiteta za mikrofilm mnogo je putovao i sabirao dragocjena znanja i iskustva iz mnogih zemalja, posebno iz Njemačke (Istočne i Zapadne), Francuske, Italije, Španjolske, Engleske, SAD i SSSR-a.

Iskustva drugih dobro su primijenjena u ovome Arhivu. Kao zamjenik generalnog direktora dr. Borsu je mogao relativno lako sprovesti u djelo saznanja koja je stekao u svijetu. Konačno, dugo je trebalo da arhivisti uvide prednosti mikrofilma kao danas najefikasnijeg medija zaštite arhivske građe. Poslovi oko organiziranja mikrofilmiranja građe u arhivima su novi i većini su bili strani, te stoga nisu bili dovoljno valorizirani, posebno u nas.

Slučaj Mađara je srećom pokazao mnogima da se isplati dobro organizirati poslove pripreme građe za snimanje i napraviti dobar izbor, a mikrofilmiranje obaviti s dobrom opremom i na kvalitetnom materijalu (filmu). Mada Mađari mogu lakše doći do ORWO filmova iz DDR, oni građu mikrofilmiraju na filmu Gevaert, koji je znatno skuplji, ali i neusporedivo bolji.

Građu pripremaju stručni kadrovi-arhivisti, ili arhivski manipulanti pod nadzorom arhivista. Samo arhivistički na vrijeme pripremljena građa može se mikrofilmirati.

U ovome Arhivu vode brigu i o pripremi građe za snimanje izvan zemlje. Prije narudžbe šalju se iskusni arhivisti koji građu istraže i izrade popis koji služi kao pomagalo za kasnije mikrofilmiranje i korištenje. Ti podaci služe i za lakšu arhivsku obradu.

Vrlo dobra im je bilateralna razmjena mikrofilmova sa susjednim zemljama, pa tako i s Jugoslavijom. U Beču imaju stalnog radnika koji se brine za pripremu i mikrofilmiranje sve one građe za koju su zainteresirani, prije svega za onu građu što se odnosi na period 1867-1918. i za građu prije Mohačke bitke.

Ovako organizirano mikrofilmiranje pomaže ne samo arhivistima, već i drugim korisnicima i istraživačima.

O mikrofilmiranoj građi posjeduju inventarske knjige i kartoteke. Inventarske knjige vode se tako da se mikrofilmovi upisuju pod tekućim brojem, onako kako dolaze ili kako se izrađuju (numerus curens). Sada imaju u svojoj mikroteci (oni to zovu filmoteka) oko 45.000.000 snimaka, od čega su sami izradili 21.000.000 snimaka, 16.000.000 izrađeno je u stranim arhivima putem međunarodne suradnje, a ostalo su mikrofilmovi što su ih otkupili, dobili na poklon ili na neki drugi način. Sve to zahvaljujući dobrom kadru koji ima zavidno znanje i dugu praksu.

U fotolaboratoriju rade vrlo savjesni i iskusni radnici od kojih su neki posvetili ovome poslu cijeli svoj radni vijek, a neki rade i kao umirovljenici. Zapazili smo jednoga starijeg kolegu, majstora fotografa, s kojim nismo mogli dulje razgovarati da ne bi došla u pitanje njegova norma. Norme su im inače visoke i to 300 do 2.500 snimaka na dan, ovisno o vrsti građe. U nekim rijetkim slučajevima nemaju norme i to onda kada je građa takve naravi da se ne može predvidjeti utrošak vremena pri njezinoj obradi. Inače, u fotolaboratoriju na mikrofilmiranju rade četiri operatera koji su različito plaćeni, ovisno o izvršenom poslu. Ovim se radnicima dozvoljava i prekovremeni rad.

Izrađeni mikrofilmovi se savjesno pregledavaju na kontrolnom stolu. Ove poslove obavljaju dva radnika koji u isto vrijeme prate rad mikročitaonice, naručuju mikrofilmove za korisnike i pomažu im pri rukovanju.

Jedan od radnika je inženjer kemije i on je odgovoran za kvalitetu materijala i izrađenih mikrosnimaka. Sve faze rada objedinjuje voditelj, dr. Lajos Könendy.

Zapazili smo uredno spremište mikrofilmova što se koriste u mikročitaonici. Ovo spremište se redovito provjetrava i čisti. Police su »kompakt«, izrađene po narudžbi u samoj Mađarskoj i prilagođene prostori. Sigurnosna kopija mikrofilmova čuva se izvan arhiva u posebnoj spremištu.

Da rezimiramo: u odjelu za reprografiju Mađarskog državnog arhiva može se mnogo naučiti. Vrijeme koje smo imali na raspolaganju nije nam dozvoljavalo da se upoznamo i s drugim detaljima organizacije i rada ovoga odjela.

2. Nacionalna biblioteka »Szécheny«

Zahvaljujući srdačnim domaćinima imali smo priliku posjetiti i fotolaboratorij Nacionalne biblioteke »Szécheny«. Impresivna je već i sama zgrada Biblioteke. Ipak, najviše vremena posvetili smo upoznavanju organizacije rada u laboratoriju za restauraciju. Nekoliko sati što smo ih imali na raspolaganju doista nije bilo dovoljno, ali smo

ipak stekli dojam da se i ovdje radi planski na mikrofilmiranju najvrijednije i najugroženije građe. Doznali smo da imaju tridesetak milijuna snimaka na različitim mikrofilmskim oblicima, naravno, najviše na 35 mm mikrofilmu. Najveću brigu posvećuju narudžbama stranaka. To je uzrok da se unaprijed ne može potpuno točno odrediti što će se mikrofilmirati, i koliko. Ipak, 30.000.000 snimaka govori o važnosti ovoga fotolaboratorija.

I ovdje imaju problema s nabavom opreme i servisiranjem. Za razliku od fotolaboratorija Državnog arhiva, ovdje imaju color fotolaboratorij i posebnu prostoriju sa specijalnom opremom za snimanje predložaka najvećih formata - karata, planova, nacrti i slično. Od opreme imali smo prilike vidjeti dvije kamere, obe stare, i to jednu francusku, a druga je bila Kodak.

Periodiku snimaju na mikrofiš kameri. U momentu posjeta nitko nije snimao, osim što je jedan radnik izrađivao kopije na papiru, na mikročitaču-štampaču. Ovdje treba napomenuti da je dio opreme smješten u drugim prostorijama u gradu koje nismo imali prilike vidjeti. Domaćini su nas informirali da na mikrofilmiranju rade 15 godina, da koriste prije svega mikrofilm 35 mm, da izrađuju jedan negativ i jedan pozitiv, a da su ove godine započeli s izradom dva negativa. Jedan se negativ čuva izvan zgrade, a drugi se koristi u samoj zgradi. Norme nemaju jer im je takva narav posla.

Kao što je u arhivima praksa da građu za mikrofilmiranje pripremaju arhivisti, ovdje građu pripremaju bibliotekari. Bibliotekari vrše i kontrolu mikrofilma. Samo mikrofilmiranje obavljaju tri operatora. Upoznali su nas i o tome da ne namjeravaju za sada napustiti 35 mm mikrofilm, izuzev kod snimanja periodike.

Svoju bogatu mikroteku povećavaju i snimanjem izvan zemlje. Snimanje pored ostalog obavljaju i u Jugoslaviji. Namjeravaju snimati i u našoj Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu.

Smatramo da je posjeta i ovoj ustanovi bila vrlo korisna. To posebno vrijedi za našu kolegicu Nevenku Banjac, mikrografa specijalista u fotolaboratoriju Arhiva Hrvatske. Ona je prvi put imala prilike vidjeti kako se na mikrofilmiranju radi izvan naše zemlje. Kako je danas spomenuta kolegica naš najvrjedniji radnik na poslovima mikrofilmiranja arhivske građe, organizirani posjet i drugim fotolaboratorijima izvan zemlje bio bi joj koristan. Fotolaboratorij Arhiva Hrvatske preuzima funkciju centralnog fotolaboratorija i kao takav treba imati i vrstan kadar koji poznaje iskustva i drugih kolega izvan zemlje.

3. Fotolaboratorij Državnog centralnog arhiva u Bratislavi (Štatny Slovensky Ustredny Archiv Bratislava)

Neposredna blizina Bratislave ponukala nas je, dok smo bili u Budimpešti, da posjetimo i fotolaboratorij Centralnog državnog arhiva u Bratislavi.

Arhiv u Bratislavi je smješten u monumentalnoj zgradi koja je jedna od najsuremenijih arhivskih zgrada i do sada najmodernija u socijalističkim zemljama. Upravo zbog toga, prilikom otvaranja 1983. godine održan je Okrugli Stol u Bratislavi. Arhivisti cijeloga svijeta imali su priliku da se upoznaju s arhivskom djelatnošću u ČSSR i pregledaju funkcionalnost nove zgrade u kojoj je smješten i fotolaboratorij i filmoteka Centralnog državnog arhiva Slovačke Socijalističke Republike.

Osobno poznavanje nekih naših slovačkih kolega omogućilo nam je osim stručnog pregleda i nadasve srdačan prijem. Vremena smo nažalost imali premalo, svega nekoliko sati. Domaćini su nas najprije upoznali s arhivističkom djelatnošću u Slovačkoj. Te su nam informacije bile vrlo interesantne, ali su nam skratili vrijeme potrebno za upoznavanje organizacije i funkcioniranje fotolaboratorija i filmoteke.

U fotolaboratoriju mikrofilmiraju građu, kao i inače u svijetu, u zaštitne svrhe, ali možda još više naglasak postavljaju na mikrofilmiranje građe za potrebe drugih država. Isto tako svoje stručnjake šalju izvan zemlje na istraživanje one građe kojom kompletiraju svoje fondove i zbirke. U samom fotolaboratoriju, koji je smješten u nekoliko prostranih prostorija, rade četiri čovjeka. Posao je podijeljen, tako da jedni rade samo na mikrofilmiranju, drugi na poslovima kemijske obrade, a treći na arhivskoj pripremi i obradi izrađenih mikrofilmova. I ovdje pripremu vrše arhivisti onoga odjela koji šalje građu na snimanje. Ti isti kasnije vrše i arhivsku obradu.

Iako se radi o novoj zgradi oprema je i ovdje zastarjela. Kamere su stare preko 15-ak godina. Problemi su isti kao i u nas. Servis obavlja jedan mehaničar iz Praga, specijalist za kamere DA-5 Carl Zeiss. U jednoj velikoj prostoriji smještene su tri kamere tipa DA-5, a u drugoj pripremaju instaliranje mikrofiš kamere. Još uvijek se ima dojam da se tek prilagođavaju na novu zgradu. Interesirali smo se i ovdje o tome što su snimili, o normama, o vrsti mikrofilma i načinu izrade recepata i slično. Doznali smo da nemaju fiksirane norme, ali da su im iskustvene norme od 400 snimaka za stariju građu do 700 snimaka za matične knjige. Za mikrofilmiranje koriste ORWO film MA-8. Dužina mikrofilmskih svitaka (rola) je 25 metara. Kolegica Banjac dobila je nekoliko recepata i uputa kako ih treba koristiti.

Na koncu ovoga kratkog posjeta pozdravio nas je generalni direktor, poklonivši nam publikaciju što su je imali prilikom otvaranja nove zgrade, 1983. godine. Publikacija sadrži kratki historijat o izgradnji nove zgrade i o arhivskoj djelatnosti u Slovačkoj Socijalističkoj Republici.

Zagreb, 29. 10. 1986.

Martin Modrušan